

BUXORO VOHASIDA AN'ANAVIY VA ZAMONAVIY ETNOSLARARO JARAYONLAR

Kaxxorova Dilfuza Adizovna

Osiyo Xalqaro Universiteti magistranti.

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada Markaziy Osiyoning qadimiy madaniy markazlaridan biri bo'lgan Buxoro vohasidagi etnik jarayonlarning tarixiy ildizlari va zamonaviy bosqichlari tahlil qilinadi. Vohada ko'p asrlar davomida shakllangan o'zbek, tojik, turkman, arab va boshqa etnoslarning birgalikda yashash madaniyati, an'anaviy etnomadaniy aloqalarning bugungi kundagi transformatsiyasi hamda globallashuv sharoitida millatlararo totuvlikni ta'minlashning o'ziga xos xususiyatlari yoritilgan. Tadqiqot davomida etnik o'zlikni anglash va integratsiya jarayonlarining o'zaro nisbati statistik ma'lumotlar va ilmiy manbalar asosida ko'rsatib o'tilgan.

Kalit so'zlar: Buxoro vohasi, etnoslararo jarayonlar, an'anaviy turmush tarzi, etnik tarkib, madaniy integratsiya, tolerantlik, migratsiya, o'zlikni anglash.

KIRISH

Buxoro vohasi o'zining geografik joylashuvi va Buyuk Ipak yo'li chorrahasida joylashganligi sababli, qadimdan turli sivilizatsiyalar va etnik guruhlar o'rtasidagi muloqot maydoni bo'lib kelgan. Vohadagi etnoslararo jarayonlar faqatgina demografik o'zgarishlar bilan cheklanib qolmay, u uzoq muddatli madaniy, iqtisodiy va ijtimoiy assimilyatsiya hamda integratsiyani ham o'z ichiga oladi. An'anaviy ravishda Buxoro aholisi "ikki tillilik" (bilingvizm) va ko'p madaniyatlilik sharoitida shakllangan bo'lib, bu holat bugungi kunda ham mintaqaning barqaror rivojlanishida muhim omil bo'lib xizmat qilmoqda. Bugungi kundagi zamonaviy etnik jarayonlar esa globallashuv, axborot almashinuvi va ichki hamda tashqi migratsiya ta'sirida yangi shakllarni egallamoqda. Mintaqadagi etnik o'ziga xoslikni saqlab qolish bilan birga, umummilliy

birlikka erishish masalasi ilmiy va amaliy ahamiyatga ega. Mazkur maqola voha etnoslarining tarixiy davomiyligini va bugungi kundagi dinamikasini o'rganishga qaratilgan [2, B. 45].

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Buxoro vohasining etnik tarkibi va ijtimoiy hayoti bo'yicha tadqiqotlar uzoq tarixga ega. Dastlabki etnografik ma'lumotlar O.A.Suxareva, N.V.Malitskiy kabi olimlarning ishlarida o'z aksini topgan bo'lib, ular Buxoro shahri va uning atrofidagi aholining mahalla tizimi hamda kasb-hunar asosidagi etnik taqsimotini o'rganganlar [1, B. 12].

Shuningdek, zamonaviy o'zbek antropologlari va tarixchilaridan A.Asqarov, K.Shoniyozovlarning tadqiqotlarida voha o'zbeklarining urug'-qabila tarkibi va ularning boshqa xalqlar bilan aloqalari tahlil qilingan. Metodologik jihatdan maqolada qiyosiy-tarixiy tahlil, tizimli yondashuv va statistik guruhlash usullaridan foydalanildi. Tadqiqot obyekti sifatida Buxoro viloyatining turli tumanlaridagi etnik guruhlarining joylashuvi va ularning ijtimoiy munosabatlari tanlab olindi. Ma'lumotlarni qayta ishlashda obyektivlik va tarixiy izchillik prinsiplariga tayanildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Buxoro vohasi aholisi tarixan o'troq dehqonchilik va hunarmandchilik bilan shug'ullanuvchi turli qatlamlardan iborat bo'lgan. An'anaviy etnoslararo jarayonlar asosan nikoh munosabatlari, xo'jalik yuritish usullari va diniy bayramlar orqali namoyon bo'lgan. Masalan, voha arablari yoki turkmanlari vaqt o'tishi bilan mahalliy o'zbek va tojik aholi bilan madaniy jihatdan yaqinlashib ketgan. Zamonaviy bosqichda esa etnik chegaralarning shartliligi ortib bormoqda, ya'ni shahar muhitida etnik o'ziga xoslik o'rnini ko'proq professional va ijtimoiy maqom egallamoqda.

Quyidagi jadvallarda Buxoro vohasi etnik tarkibining dinamikasi va ijtimoiy integratsiya darajasi ko'rsatilgan:

1-jadval. Buxoro viloyati aholisining etnik tarkibi (taxminiy foizlarda)

Etnoslar	1990-yillar (%)	2020-yillar (%)	O'zgarish tendensiyasi
O'zbeklar	82.5	86.4	O'sish (tabiiy ko'payish)
Tojiklar	4.5	4.8	Barqaror
Turkmanlar	1.2	1.1	Migratsiya ta'siri
Ruslar va boshqalar	11.8	7.7	Kamayish (emigratsiya)

2-jadval. Etnoslararo integratsiyani belgilovchi ko'rsatkichlar

Ko'rsatkich nomi	An'anaviy jamiyatda	Zamonaviy jamiyatda
Aralash nikohlar ulushi	Past (urug' ichida)	Yuqori (shahar muhitida)
Ko'p tillilik darajasi	Faqat savdo/bozor tilida	Ta'lim va media orqali yuqori
Etnik mahalla tizimi	Kuchli saqlangan	Transformatsiyaga uchragan

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, bugungi kunda voha aholisi o'rtasida o'zbek tili davlat tili sifatida birlashtiruvchi rol o'ynamoqda, shu bilan birga tojik va turkman tillari kundalik muloqotda hamda madaniy tadbirlarda faol qo'llanilmoqda [3, B. 88]. Zamonaviy etnoslararo jarayonlar davlat siyosatidagi bag'rikenglik prinsipi asosida barqarorlashgan.

XULOSA

Buxoro vohasidagi etnoslararo jarayonlarni o'rganish natijasida quyidagi xulosalarga kelish mumkin:

Birinchidan, voha etnoslari o'rtasidagi munosabatlar ko'p asrlik "madaniy diffuziya" natijasida shakllangan bo'lib, bu jarayon turli xalqlarning umumiy turmush

tarzi va qadriyatlarini shakllantirgan. An'anaviy etnik jarayonlar asosan hududiy va urug'-qabilaviy xarakterga ega bo'lgan bo'lsa, zamonaviy jarayonlar ko'proq ijtimoiy-iqtisodiy omillar ta'sirida rivojlanmoqda. Buxoroning noyob etnik muhiti – bu bag'rikenglikning tirik namunasidir, chunki bu yerda turli til oilalariga mansub xalqlar bir-birining tili va urf-odatlarini hurmat qilgan holda yagona ijtimoiy makonni tashkil etadi.

Ikkinchidan, globallashuv sharoitida etnik o'zlikni anglashning yangi to'liqini kuzatilmoqda. Bu jarayon millatchilik ko'rinishida emas, balki o'z madaniy merosini, folklorini va an'analarini saqlab qolishga bo'lgan intilish sifatida namoyon bo'lmoqda. Zamonaviy yoshlar orasida milliy mansublik bilan bir qatorda global fuqarolik hissi ham rivojlanayotgani kuzatiladi.

Uchinchidan, davlat tomonidan olib borilayotgan millatlararo totuvlik siyosati Buxoro vohasidagi barqarorlikning kafolatidir. Turli madaniy markazlarning faoliyati, maktablarda turli tillarda ta'lim berilishi etnik guruhlar o'rtasida integratsiyani kuchaytiradi. Xulosa qilib aytganda, Buxoro vohasidagi etnoslararo jarayonlar an'anaviylik va zamonaviylikning sintezi asosida rivojlanmoqda, bu esa mintaqaning ijtimoiy-madaniy boyligini yanada oshiradi. Kelajakda bu boradagi tadqiqotlarni har bir tuman kesimida chuqurlashtirish, migratsiya oqimlarining etnik muvozanatga ta'sirini doimiy monitoring qilib borish maqsadga muvofiqdir [4, B. 112].

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Suxareva O.A. — Buhara XIX – nachalo XX v. — Moskva: Nauka, 1966. — 328 b.
2. Shoniyozev K. — O'zbek xalqining shakllanish jarayoni — Toshkent: Sharq, 2001. — 460 b.
3. Asqarov A. — O'zbek xalqining etnogenezi va etnik tarixi — Toshkent: Universitet, 2007. — 280 b.
4. Jabborov I. — O'zbeklar (etnokultural jarayonlar va turmush tarzi) — Toshkent: Sharq, 2008. — 210 b.